

WYROKI ŚMIERCI W STANIE WOJENNYM

Po wprowadzeniu stanu wojennego doszło do wielu zmian w funkcjonowaniu wymiaru sprawiedliwości. Rozszerzono kompetencje prokuratury i sądownictwa wojskowego¹. Wprowadzono tryb przyspieszony i doraźny. Zaostrzono sankcje karne. Wobec działaczy „Solidarności” i opozycji, którzy nie zaprzestali swej działalności po 13 grudnia, stosowano nierzadko drakońskie sankcje (nagłaśniane zresztą skrupulatnie przez rządową propagandę). Przystąpiono również do rozprawy z prawdziwymi i urojonymi szpiegami.

Według danych Wydziału Administracyjnego KC PZPR, nadzorującego z ramienia partii wymiar sprawiedliwości, od 13 grudnia 1981 r. do 22 lipca 1983 r. na karę śmierci skazano trzy osoby. Dane te są jednak nieprecyzyjne, gdyż na karę śmierci skazano wtedy co najmniej sześć osób. Byli to Zdzisław Najder, Zdzisław Rurarz i Romuald Spasowski, Waldemar Mazurkiewicz², Jerzy Sumiński³ i Henryk Bogulak⁴. Wszystkie wyroki zapadły pod nieobecność oskarżonych w kraju, w trybie zaocznym. W pierwszych trzech przypadkach miały one przede wszystkim (jeśli nie wyłącznie) charakter polityczny.

Więcej miejsca warto poświęcić głównym skazanym – Najderowi, Rurarzowi i Spasowskiemu). Kim byli i czym zasłużyli na tak surowe potraktowanie przez socjalistyczny wymiar sprawiedliwości? Najder był działaczem opozycji, natomiast Rurarz i Spasowski polskimi dyplomatami. Łączyło ich to, że wszyscy po wprowadzeniu w Polsce stanu wojennego poprosili o azyl na Zachodzie.

Zdzisław Najder, wybitny literaturoznawca, autor monografii J. Conrada-Korzeniowskiego, od dawna był związany z opozycją. Współzakładał Polskie Porozumienie Niepodległościowe, był członkiem i doradcą NSZZ „Solidarność”. Wyjechał w listopadzie 1981 r. do Anglii. Do kraju nie wrócił, uprzedzony przez władze brytyjskie, że jest poszukiwany przez władze PRL. W styczniu 1982 r. uzyskał azyl polityczny, a w kwietniu tego roku objął stanowisko dyrektora Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa. 28 maja Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego skazał go na karę śmierci za... szpiegostwo. Warto w tym miejscu przytoczyć fragment uzasadnienia wyroku: „Obiektywnie stwierdzić należy, że nie ma dowodów na to, że osk[arżony] Najder współpracował z wywiadem amerykańskim od 25 lat, choć praktycznie nie jest to wykluczone”. Wyrok ten został uchylony w 1989 r. W lutym 1990 r. Najder powrócił do kraju.

Zdzisław Rurarz był z kolei wieloletnim pracownikiem polskiej dyplomacji i... współpracownikiem peerelowskiego wywiadu, a w latach 1971–1972 doradcą ekonomicznym I sekretarza KC PZPR Edwarda Gierka. W lutym 1981 r. został mianowany ambasadorem PRL w Japonii. Kilka dni po wprowadzeniu stanu wojennego, 23 grudnia 1981 r., opuścił ambasadę i poprosił władze amerykańskie o azyl polityczny. Szkody spowodowane „dezercją” Rurarza tak podsumowało polskie MSW: „Informacje przekazane przez Z. Rurarza przedstawicielom władz japońskich, a następnie amerykańskim służbom specjalnym, jego wy-

OBWIESZCZENIE

o wprowadzeniu stanu wojennego ze względu na bezpieczeństwo państwa

Kierując się potrzebą zapewnienia wzmożonej ochrony państwowych interesów państwa i obywateli, w celu stworzenia warunków skutecznej obrony państwa, ładu i porządku publicznego oraz przywrócenia normalnej dyscypliny społecznej, a także mając na względzie zabezpieczenie suwerenności sprawnego funkcjonowania władzy i administracji państwowej oraz gospodarki narodowej — działając na podstawie art. 83 ust. 2 Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej — Rada Państwa wprowadziła stan wojenny.

W związku z tym podaje się do publicznej wiadomości, że na czas obowiązywania stanu wojennego w szczególności:

- 1) zakazuje zostało tworzenie i odbywanie wszelkiego rodzaju zgromadzeń, pochodów i manifestacji, a także organizowanie i przeprowadzanie strajków publicznych oraz imprez artystycznych, rozrywkowych i sportowych bez sprawnego wyrażenia zgody właściwego terenowego organu administracji państwowej, a wyjątkowo zaobowiązków i obowiązków religijnych odbywających się w okresie kalendarzowym, święt i świątek należy przemasować wyłącznie do tych oświąd;
- 2) zakazuje zostało zapowiadanie wszelkiego rodzaju wydawnictw, publikacji i informacji każdego sposobem, publiczne wyrażanie uwagów krytycznych oraz stygmatyzowanie jakichkolwiek urządzeń państwowych bez sprawnego wyrażenia zgody właściwego organu;
- 3) wzmożone zostało prawo przemieszczania do organizowania i przeprowadzania wszelkiego rodzaju strajków oraz strajk protestacyjnych;
- 4) zabroniono zostało na ośrody przebywające w miejscach publicznych obywateli posiadać przy sobie dokumenty stwierdzające prawo dostronki, a w stosunku do urzdników mających składowane lat 12 — legitymację służbową lub tymczasowego dowodu osobistego;
- 5) wprowadzono zostało obowiązek sprawnego użytkowania przewidzianego terenowego organu administracji państwowej na pobyt stały w strefie nadgranicznej, a organa Milicji Obywatelskiej na pobyt czasowy w tej strefie;
- 6) zakazuje zostało uprawianie turystyki oraz sportów legiatarskich i wodiarńskich na morzach, wodach wewnętrznych i terytorialnych.

Ponadto w czasie obowiązywania stanu wojennego, w zakresie przewidzianego obowiązkami obywateli Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej:

- 1) poborcy uznani za zdolnych do służby wojskowej oraz ich rodziny tworzą niezależnie od ich przemieszczania mogą być w każdym czasie powołani do czynnej służby wojskowej, na zarządzenie Ministra Obrony Narodowej;
- 2) składowe jednostki organizacyjne administracji państwowej i gospodarki narodowej, wykonujące zadania szczególne ważne dla obronności i bezpieczeństwa państwa, oświadczone zostały służbowo, co oznacza nakazanie na ośrody zatrudnione w tych jednostkach szczególnych obowiązków, a których ośrody te zostaną poinformowane przez kierowników zakładów pracy;
- 3) ośrody przeznaczane do służby w określonych formacjach służby cywilnej mogą być zobowiązane do pełnienia czynnej służby w okresie cywilnej w czasie i zakresie wynikającym z wykonywanych zadań;
- 4) obywatele mogą być zobowiązani przez właściwe terenowe organy administracji państwowej i organy administracji wojennej do wykonania określonych świadczeń osobistych i rzeczowych na rzecz obrony państwa.

W czasie obowiązywania stanu wojennego, jeżeli będą tego wymagały interesy obrony państwa, ładu i porządku publicznego, sprawnego organu administracji państwowej mogą również:

- 1) wprowadzić ograniczenia swobody przemieszczania się mieszkańców w określonym czasie i miejscach przez wprowadzenie godzin służbowej albo zakazu opuszczania lub przybywania do określonych miejscowości, miast i gmin;
- 2) nakazać obywateli sprawnego użytkowania przewidzianego właściwego terenowego organu administracji państwowej na ośrody służbowe pobytu, polegającą na przeniesieniu się do danej miejscowości na czas służbowy sil 48 godzin oraz obowiązków przewidzianych zamierzonymi się w nowym miejscu pobytu;

- 2) zawiązać działalność stowarzyszeń, związków zawodowych, zrzeszeń oraz organizacji społecznych i zawodowych, których działalność stanowi zagrożenie dla interesów bezpieczeństwa państwa, a wyjątkowo kalendarzowych i świątecznych wyznaczeniowych;
- 4) wprowadzić ośrodek przesyłek pocztowych, korespondencji telekomunikacyjnej oraz kontrolę numerów telefonicznych;
- 3) zobowiązać posiadaczy radiowych urządzeń nadawczych i nadawczo-odbiorczych do składowania tych urządzeń do depozytu we wskazanych miejscach;
- 6) zobowiązać posiadaczy terenów poboru kulturalnej oraz terenów myśliwskiej i sportowej, a także posiadaczy amunicji i materiałów wybuchowych do składowania ich we wskazanych miejscach;
- 7) nakazać obowiązkowo objąć fotograficznych i filmowych oraz obrazów telewizyjnych określonych obiektów i miejsc albo na określonych obszarach;
- 8) nakazać styczenia określonych obiektów i maszyn;
- 9) wstrzymać lub ograniczyć pracę określonych urządzeń łączności oraz wykonywanie usług łączności pocztowej i telekomunikacyjnej;
- 10) zawiązać lub ograniczyć pracę osób i rzeczy w transporcie drogowym, kolejowym, lotniczym i wodnym oraz ruch pojazdów mechanicznych na drogach publicznych;
- 11) zawiązać lub ograniczyć graniczny ruch osobowy i towarowy przez przejścia graniczne.

W czasie obowiązywania stanu wojennego ośrody narowniejsze wprowadzone zakazy, nakazy, obowiązków i ograniczenia, podlegają obywateli odpowiedzialności karnej za przestępstwa lub wykroczenia w postępowaniu śledczym i przygotowawczym.

Ośrody, mające składowane lat 12, w stosunku do których istnieje uzasadnione podejrzenie, iż posiadają na własności przedmioty będące działalnością zagrożającą bezpieczeństwu państwa mogą być internowane w określonych obiektach na czas obowiązywania stanu wojennego — na podstawie decyzji komendanta wojewódzkiego Milicji Obywatelskiej.

W stosunku do osób pełniących służbę wojskową i służbę w jednostkach militarnych oraz służbę w służbie cywilnej — stosowana będzie na przewidzianą poprzednio w związku z tą służbą odpowiedzialność karna przed sądami wojackimi według przepisów obowiązujących się do ich wstąpienia w czynną służbę wojskową w czasie wojny.

Podaje się również do publicznej wiadomości, że w przypadkach obywateli lub indywidualnego bezpieczeństwa zagrożenia życia, zdrowia lub wolności obywateli albo własności społecznej, indywidualnego lub osobistego znaczenia, wartości, a także zagrożenia lub ośrody bezwzględnej administracji państwowej i organizacji politycznych oraz innych obiektów i urządzeń gospodarki narodowej albo obiektów ważnych dla obronności lub bezpieczeństwa państwa, osób indywidualnych i społecznych działań funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej i innych formacji powołanych do obrony państwa publicznego mogą być wprowadzone ośrody i podobieństwa sil obywateli (wojaka), przy czym wszelkie te ośrody wprowadzone są do życia środków przynajmniej bezpieczeństwa w celu przywrócenia ładu, ładu i porządku publicznego.

Wyraza się wszystkim obywateli do bezwzględnej przestrzegania wprowadzonych zakazów, nakazów i ograniczeń oraz wykonywania innych obowiązków obywateli, a także podlegających się wszelkim narządzeniom i ograniczeniom władzy, wydanym w celu zapewnienia ładu, ładu i porządku publicznego oraz utrzymania dyscypliny społecznej.

PRZEWODNICZĄCY RADY PAŃSTWA
POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ LUDOWEJ

powiedzi w Kongresie USA oraz w czasie spotkań w ośrodkach antypolskich, wystąpienia radiowo-telewizyjne i wywiady prasowe przynoszą niepowetowane szkody polityczne i gospodarcze, godzą w najbardziej żywotne interesy PRL, w tym w zakresie obronności i bezpieczeństwa państwa”. Trudno się temu dziwić, skoro były ambasador przekazał Amerykanom sporo informacji na temat ówczesnej sytuacji w Polsce – ujawnił między innymi znane mu szczegóły przygotowań do stanu wojennego (na przykład poinformował o zamiarze jego wprowadzenia już w marcu 1981 r.). Rok po ucieczce (16 grudnia 1982 r.) został skazany przez Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego na karę śmierci za zdradę. W lutym 1990 r. na mocy amnestii ten sam sąd złagodził wyrok do 25 lat więzienia. W maju tego roku, w wyniku rewizji nadzwyczajnej prokuratora generalnego, Sąd Najwyższy stwierdził, że nie było wystarczających dowodów do oskarżenia i skazania Rurarza.

Rurarz nie był jednak pierwszym ambasadorem PRL, który „zdeztererował” po 13 grudnia 1981 r. Kilka dni wcześniej (20 grudnia 1981 r.) uczynił to inny wielokrotny ambasador PRL, Romuald Spasowski, sprawujący wówczas swą funkcję w Waszyngtonie. Kilka miesięcy później (28 sierpnia 1982 r.) został skazany wyrokiem Sądu Warszawskiego Okręgu Wojskowego na karę 15 lat pozbawienia wolności. Dlaczego w jego przypadku wyrok był tak „łagodny”? Otóż, jak podała prasa (na przykład „Trybuna Ludu”) w dzień po jego ucieczce: „Od pewnego czasu R. Spasowski cierpiał na okresowe stany depresji, w związku z czym został on odwołany do kraju”. Nie wypadło zatem skazywać go na karę śmierci, a przynajmniej nie od razu. Jednak „akt zdrady zasługujący na powszechną pogardę i potępienie” popełniony przez „rzekomego patriotycznego kontestatora”, który „za judaszowe srebrniki wyrzekł się swej ojczyzny” (jak grzmiał 21 grudnia 1981 r. na konferencji prasowej w Interpressie rzecznik prasowy MSZ⁵) został odpowiednio ukarany. W wyniku rewizji Naczelnej Prokuratury Wojskowej Izba Wojskowa Sądu Najwyższego 4 października 1982 r. skazała Spasowskiego na karę śmierci. Podobnie jak w przypadku Rurarza, w lutym 1990 r. na mocy amnestii Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego złagodził ten wyrok do 25 lat więzienia, a kilka miesięcy później (26 listopada 1990 r.) w wyniku rewizji nadzwyczajnej prokuratora generalnego Spasowski został uniewinniony przez Sąd Najwyższy.

Tak na marginesie warto zastanowić się, dlaczego wysocy, wieloletni urzędnicy państwowi, jak Rurarz i Spasowski, zdecydowali się „zdeztererować” i poprosić o azyl polityczny. Wbrew peerelowskiej propagandzie niewątpliwie nie zdecydowały o tym względy finansowe. I nie zmienia tego fakt, że obaj mieli zostać odwołani w najbliższym czasie ze swych funkcji. Każdy, kto pamięta PRL, zdaje sobie sprawę, że obaj byli ludźmi wręcz zamożnymi⁶, oczywiście jak na ówczesne czasy. Dużo bardziej prawdopodobne wydaje się, że, jak twierdzili sami zainteresowani, ich decyzja była efektem wprowadzenia stanu wojennego w Polsce. Notabene „zdrajca” Spasowski przed śmiercią⁷ utworzył fundację w celu udzielania pomocy młodym Polakom studiującym w USA zagadnienia etyki i moralności.

¹ Jurysdykcji wojskowej zostały poddane „najgroźniejsze” przestępstwa, do których zaliczono m.in. przestępstwa przeciw podstawowym interesom politycznym i gospodarczym PRL oraz niektóre przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu. Sądy wojskowe rozpatrywały też m.in. sprawy o działania podejmowane w celu osłabienia obronności PRL czy rozpowszechnianie wiadomości mogących osłabić obronność kraju.

² Waldemar Mazurkiewicz był nie tylko pracownikiem stałego przedstawicielstwa PRL przy Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku, ale też wieloletnim funkcjonariuszem SB (pracownikiem Biura Śledczego i Biura Szyfrów) wykorzystywanym do pracy na Zachodzie jako

szyfrant. Jego zdrada spowodowała konieczność zmiany systemu szyfrowego PRL w łączności z zagranicą. Na karę śmierci został skazany w 1982 r. O wyroku poinformowała w krótkiej notatce prasa 12 maja 1982 r. (zob. np. „Trybuna Ludu”).

³ Jerzy Sumiński, oficer kontrwywiadu wojskowego, zdezerterował w czerwcu 1981 r. Przekazał Amerykanom wiele cennych danych (m.in. na temat wywiadu polskiego w Niemczech). Został skazany 7 lutego 1982 r. przez Izbę Wojskową Sądu Najwyższego. Zob. *Informator o osobach skazanych za szpiegostwo w latach 1944–1984*, Lublin 1994, s. 124.

⁴ Henryk Bogulak, kierowca w MSW wykorzystywany przez wywiad podczas akcji zagranicznych. Skazany przez Sąd Warszawskiego Okręgu Wojskowego 10 marca 1983 r. na karę 25 lat więzienia. 10 maja 1983 r. Izba Wojskowa Sądu Najwyższego zmieniła wyrok na karę śmierci. Zob. *Informator o osobach...*, s. 351. Bogulak i Mazurkiewicz „sprzedali” wywiadowi zachodniemu około stu pracowników polskiego wywiadu i kontrwywiadu.

⁵ Całość wypowiedzi rzecznika prasowego MSZ Andrzeja Konopackiego znajduje się w pierwszym tomie publikacji *Stenogramy z konferencji prasowych w Centrum Interpress 13 XII 1981–31 VII 1984*, Warszawa 1985, s. 32–33.

⁶ W chwili obecnej rodzina Romualda Spasowskiego próbuje odzyskać skonfiskowane w latach osiemdziesiątych mienie (m.in. dom w Milanówku i mieszkania w Warszawie).

⁷ Zmarł 9 VIII 1995 r. w Oakton (Wirginia).

